

กระบวนท่ารำถวายมือแก้บน บูชาหลวงพ่อบุทธโสธร
THAI CLASSICAL MOVEMENTS TO SACRIFICE A THANK OFFERING
TO BUDDHA SOTHON

ปภัตสร เจริญพิสัยสุข
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์
ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : รองศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย จันทร์สุวรรณ และ ดร.นิวัฒน์ สุขประเสริฐ
อาจารย์สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

Abstract

The purposes of this study are to investigate the backgrounds of Buddha Sothorn and to examine the movements for making the votive offering for Buddha Sothorn from PornphitakLooksothorn Band (the first band in Chachoengsao Province). Books and academic texts were reviewed. Field data were obtained from the surveys, participative observations and interviews with the scholars, the leaders of performers and musicians and the stakeholders in WatSothornwararamworawiharn in Chachoengsao Province. The study was conducted during 2016 – 2019.

Buddha Sothorn is an image of Buddha being worshipped by many people. Buddha Sothorn is the respectable image of Buddha of Chachoengsao Province because of the holiness and miracles that many people experienced. Therefore, they have believed in and worshiped BuddhaSothorn. Buddha Sothorn is famous in terms of trades, health, safety and treatments. Since Buddha Sothorn is very well-known, there have been celebrations and votive offerings (e.g. LakhonChatri) until now. LakhonChatri is a common votive offering for Buddha Sothorn.

Lakhon Chatri and Wat Sothornwararamworawiharn have been together for a long time. The people believing in the miracles of BuddhaSothorn usually worship the image of Buddha and vow, and then they make votive offerings by covering the image of Buddha with gold leaves, having shows, and offering things such as fruits, chicken, pork and boiled eggs. In this study, the movements for marking the votive offering for Buddha Sothorn by PornphitakLooksothorn Band were studied because this is the first band in Chachoengsao province. The movements have been conserved and inherited from M.L.Tuansri and Lady Phrom, a royal dancing instructor with skills and real knowledge of the Thai dancing and musical arts in the late period of King Rama 5 in 1908. The band was certified by both instructors. The movements for making the votive offerings were focused. The hand movements are parts of the votive offerings. The movements were inherited from M.L. Tuansri and Lady Phrom. The lyrics specially are for making the votive offerings for Buddha Sothorn. The lyrics are unique. The hand movements are parts of the votive offerings there are 44 part of Thai classical dances. Musical instruments as ordinary Pi Paat bands. To conserve these Thai wisdoms, this performance should be protected as an important and unique art of Thailand.

Keywords : hand movements for making votive offerings , Buddha Sothorn, Chachoengsao

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องนี้มุ่งหมายเพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาหลวงพ่พุทธรุโสธร คติความเชื่อ ที่นำไปสู่การแก้บนหลวงพ่พุทธรุโสธรและศึกษากระบวนการทำรำถวายมือแก้บน บูชาหลวงพ่พุทธรุโสธร จากคณะพรพิทักษ์ลูกโสธร (คณะแรกของจังหวัดฉะเชิงเทรา) ซึ่งใช้วิธีการศึกษาค้นคว้าจากหนังสือ เอกสารทางวิชาการและการรวบรวมข้อมูลภาคสนามโดยวิธีการสำรวจ สังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์กลุ่มนักวิชาการหัวหน้าคณะนักแสดงนักดนตรี และบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องที่อยู่ในวัดโสธรวรารามวรวิหาร จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยทำการศึกษา ระหว่าง พ.ศ. 2559-2562 ผลการวิจัยพบว่า

หลวงพ่พุทธรุโสธรเป็นพระพุทธรุรูปที่มีผู้ศรัทธาและนิยมมาสักการะขอพรกันมาก เป็นพระพุทธรุรูปคู่บ้านคู่เมืองของชาวจังหวัดฉะเชิงเทรา ด้วยความศักดิ์สิทธิ์และอิทธิปาฏิหาริย์ของหลวงพ่พุทธรุโสธร เป็นที่ประจักษ์แก่ผู้คนมากมายที่มีจิตศรัทธา และเชื่อมั่นในบุญกุศลมากราบไหว้สักการบูชา และขอพรบารมีจากหลวงพ่พุทธรุโสธร จนเป็นที่กล่าวขานบอกเล่าต่อๆ กันมา จากคติความเชื่อไม่ว่าจะเป็นเรื่องทางค้าขาย ทางคงกระพัน ทางแคล้วคลาด ทางรักษาโรคกิดิตศัพท์หลวงพ่พุทธรุโสธรจึงได้โด่งดังไปทั่ว ถึงกับมีการสมโภชและแก้บนด้วยละครชาตรีรำแก้บนตราบาจนทุกวันนี้ สิ่งที่ยึดมั่นกับหลวงพ่พุทธรุโสธร คือ ละครชาตรี

ละครชาตรีแก้บนกับวัดโสธรวรารามวรวิหาร เป็นสิ่งคู่กันมาช้านาน ผู้คนเลื่อมใสศรัทธาในอิทธิปาฏิหาริย์ของหลวงพ่พุทธรุโสธร ประชาชนส่วนใหญ่มักมากราบไหว้หลวงพ่พุทธรุโสธรและบนบานขอสิ่งที่ตนปรารถนา เมื่อสมปรารถนาแล้วก็มาแก้บนด้วยการปิดทองหาละครมารำแก้บนรำถวาย และถวายสิ่งของ เช่น ผลไม้ ไข่ต้ม เป็นต้น ในการวิจัยครั้งนี้ได้ศึกษากระบวนการทำรำถวายมือแก้บน บูชาหลวงพ่พุทธรุโสธร จากคณะพรพิทักษ์ลูกโสธร เนื่องจากเป็นคณะแรกในจังหวัดฉะเชิงเทรา รูปแบบทำรำยังคงความเป็นดั้งเดิมที่ได้รับถ่ายทอดจากหม่อมหลวงต่วนศรี และหม่อมพร้อม ครุละครจากในวังที่มีฝีมือ และมีความรู้จริงทางด้านนาฏศิลป์และดนตรีในยุคสมัยปลายรัชกาลที่ 5 ปี พ.ศ. 2451 และได้รับเกียรติบัตรรับรองจากหม่อมมาจารย์ทั้งสองท่านโดยเน้นความสำคัญเกี่ยวกับศึกษากระบวนการทำรำถวายมือแก้บน บูชาหลวงพ่พุทธรุโสธร ซึ่งในการรำถวายมือนี้เป็นขั้นตอนหนึ่งในการแก้บนหลวงพ่พุทธรุโสธร รูปแบบในการรำนั้นเป็นรูปแบบมาจากหม่อมหลวงต่วนศรี และหม่อมพร้อม ที่ได้มาถ่ายทอดทำให้ชาวจังหวัดฉะเชิงเทราเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น โดยเฉพาะในส่วนของคำร้อง ทำรำเป็นการกล่าวถึงการแก้บนหลวงพ่พุทธรุโสธรโดยเฉพาะ ไม่เหมือนที่ใดๆ กระบวนทำรำถวายมือแก้บน บูชาหลวงพ่พุทธรุโสธรมีทั้งหมด 44 ทำรำ เครื่องดนตรีที่ใช้เป็นวงพิพาทย์สามัญ ทั้งนี้เพื่อเป็นการสืบทอดและอนุรักษ์ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษไทยได้จรรโลงไว้ในสังคมไทยแบบยั่งยืนไม่สูญหายไป ควรช่วยกันอนุรักษ์ไว้ให้เป็นศิลปะการแสดงอันเป็นเอกลักษณ์สำคัญของชาติไทยสืบไป

คำสำคัญ : รำถวายมือแก้บน หลวงพ่พุทธรุโสธร จังหวัดฉะเชิงเทรา

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วัดโสธรวรารามวรวิหาร อยู่ในเขตเทศบาลเมือง ริมแม่น้ำบางปะกง เดิมชื่อว่า “วัดหงส์” สร้างในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายเป็นที่ประดิษฐาน “หลวงพ่พุทธรุโสธร” พระพุทธรุรูปคู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดฉะเชิงเทรา ชาวเมืองเคารพนับถือ เป็นพระพุทธรุรูปศักดิ์สิทธิ์บันดาลให้พืชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ หายเจ็บไข้ได้ป่วย เป็นพระพุทธรุรูปปูนปั้น ปางสมาธิ หน้าตักกว้าง 1.65 เมตร สูง 1.48 เมตร ฝีมือช่างล้านช้าง ตามประวัติเล่าว่า พระพุทธรุรูปปาฏิหาริย์ลอยทวนน้ำมา และมีผู้อุ้มเชิญขึ้นมาประดิษฐานที่วัดแห่งนี้สันนิษฐานว่าตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ.2313 สมัยต้นกรุงธนบุรี แต่เดิมพระพุทธรุรูปหล่อทองสัมฤทธิ์ปางสมาธิหน้าตักกว้างศอกเศษ รูปทรงสวยงาม พระสงฆ์ในวัดเกรงว่าจะมีผู้มาลักพาไปจึงได้เอาปูนพอกเสริมทูน

องค์เดิมไว้จนมีลักษณะดังที่เห็นในปัจจุบัน ทุกวันนี้จะมีผู้คนต่างมานมัสการปิดทองหลวงพ่พุทธรุโสธรเป็นจำนวนมาก หลวงพ่พุทธรุโสธรเป็นพระพุทธรุรูปที่มีอิทธิปาฏิหาริย์ มีฤทธานุภาพของชาวไทยองค์หนึ่ง ชาวไทยได้รับการคุ้มครองรักษาอภิบาลจากหลวงพ่พุทธรุโสธรองค์นี้อย่างร่มเย็นเป็นสุข และปลอดภัยจากอริราชศัตรูมานานหลายปี ทางราชการจะจัดให้มีงานสมโภชเป็นเทศกาลประจำปี มีพุทธศาสนิกชนทั่วทั้งประเทศหลั่งไหลกันมานมัสการค้ำคั่งตลอดงาน ได้รับทั้งความสนุกสนานและทั้งบุญกุศล หลวงพ่พุทธรุโสธรจึงเป็นพระคู่บ้านคู่เมืองของชาวจังหวัดฉะเชิงเทรา ด้วยความศักดิ์สิทธิ์และอิทธิปาฏิหาริย์ของหลวงพ่พุทธรุโสธร จนเป็นที่กล่าวขานบอกเล่าต่อๆ กันมา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องทางค้าขาย ทางคงกระพัน ทางแคล้วคลาด ทางรักษาโรค โดยใช้ขี้ธูป ดอกไม้บูชาที่แห้งเหี่ยวแล้วและอธิษฐานหยดเทียน ขอน้ำมนต์จากหลวงพ่พ่มาทำยา ดั่งมีเรื่องเล่าว่า สมัยหนึ่งชาวบ้านโสธรเกิดพุทธรุภิกขภัย (สภาวะการขาดแคลน

อาหารชั้นวิภฤติ เกิดโรคระบาด เกิดการเสียชีวิต) ข้าวยากหมากแพง ฝนก็แล้งจนเกิดโรคระบาด ทั้งคนและสัตว์ล้มตายไปมาก มีครอบครัวหนึ่งป่วยเป็นไข้ทรพิษ (ฝีดาษ) เมื่อหมดทางรักษา ก็ไปนมัสการอธิษฐานขอความคุ้มครองจากหลวงพ่อบ้าง นำเอาข้าวสุกและดอกไม้แห้งที่บูชาไว้หลวงพ่อบ้าง พร้อมด้วยหยดน้ำตาเทียนในน้ำมันดีเอามาต้มกิน ปรากฏว่าหายจากโรค กิตติศัพท์ หลวงพ่อบ้างได้โด่งดังไปทั่ว ถึงกับมีการสมโภชและแก้บนด้วยละครชาตรีรำแก้บนตราบจนทุกวันนี้ แม้กระทั่งชาวต่างประเทศก็มากราบไหว้บูชาบนบานไม่ขาดสาย บางรายมาแก้บนเช่นเดียวกับคนไทย สิ่งที่ยิยมแก้บนคือละครชาตรี

ละครชาตรี เป็นละครของไทยประเภทหนึ่ง เป็นศิลปะที่รวมการร้องและการรำเข้าด้วยกัน ที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างโนราห์ของภาคใต้และละครนอกของภาคกลาง เมื่อ พ.ศ. 2375 รัชกาลที่ 3 โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาพระคลัง (ดิศ บุนนาค) ยกทัพลงปราบปรามเหตุการณ์ร้ายทาง หัวเมืองภาคใต้ซึ่งเวลานั้นเกิดฝนแล้ง ราษฎรอดอยาก ชาวเมืองนครศรีธรรมราช พัทลุง และสงขลา จึงพากันอพยพติดตามกองทัพเข้ามายังกรุงเทพฯ และตั้งบ้านเรือนซึ่งปัจจุบันคือบริเวณถนนหลานหลวง นักแสดงโนราห์ที่ติดตามมาด้วยก็ตั้งเป็นคณะละครขึ้น รับจ้างแสดงแบบเหมาทั้งคณะจนเป็นที่นิยมมาก เนื่องจากเป็นสิ่งแปลกใหม่ นักแสดงใช้ผู้ชายแสดง ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 4 อนุญาตให้ผู้หญิงสามารถแสดงละครได้ทั่วไป ไม่ได้หวงห้าม นักแสดงละครชาตรีจึงเปลี่ยนจากผู้ชายเป็นผู้หญิงได้ สามารถแสดงได้ทั้งผู้ชายและผู้หญิง ต่อมาในสมัยปลายรัชกาลที่ 5 ปี พ.ศ.2451 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเสด็จประพาสเมืองฉะเชิงเทรา ได้ทำการบูรณะวัดเมืองขึ้นใหม่ พระองค์ได้สถาปนาชื่อวัดเมืองใหม่ว่า วัดพิตุลาธิราชรังสฤษฎ์ ซึ่งยังคงใช้ชื่อนี้จนถึงปัจจุบัน และทรงสร้างศาลากลางจังหวัดฉะเชิงเทรา เมื่อได้สร้างจนเสร็จพระองค์เสด็จกลับไป คนในจังหวัดฉะเชิงเทรามีความต้องการที่จะฝึกรำละครจึงได้ทูลขอไปที่ราชสำนัก และในปีพ.ศ. 2452 ขณะนั้นผู้ว่าราชการจังหวัด ฉะเชิงเทรา คือ ร.อ. พระวิชิตสงคราม ท่านพยายามสร้างมาตรฐานการแสดงละครชาตรีให้แก่เมืองฉะเชิงเทรา โดยได้ทูลขอทางราชสำนักนำครูละครจากในวังที่มีฝีมือและมีความรู้จริงทางด้านนาฏศิลป์และดนตรี ชื่อหม่อมหลวงถ้วนศรี วรวรรณ และหม่อมพร้อม ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา มาเป็นผู้สอนความรู้เบื้องต้น ทางการรำรำให้แก่ครูและนักเรียน บุคคลที่มีความสนใจในเมืองฉะเชิงเทรา โดยเน้นการใช้นาฏยศัพท์ให้ถูกต้อง มีลีลาท่าทางในการรำรำงดงาม ตีบทให้เป็นเมื่อต้องเล่นเป็นเรื่อง (ละคร) และทำยที่สุดของการเรียนก็คือ การสอบวัดความรู้ทางนาฏศิลป์ และเมื่อหม่อมหลวงถ้วนศรี และหม่อมพร้อม ได้กลับไปก็ได้มีการจัดตั้งคณะละครชาตรีขึ้นเองมากมายหลายคณะ ได้แก่

1. คณะพรพิทักษ์ลูกโสธร
2. คณะรวมไทยบันเทิง
3. ร.รัตนศิลป์

4. ปราณีเพชรโสธร 5. ประจวบเจริญศิลป์ แต่คณะแรกที่ได้เกิดขึ้นและได้รับการยอมรับในจังหวัดฉะเชิงเทรา คือ “คณะพรพิทักษ์ลูกโสธร” ในส่วนของรูปแบบของการแสดงละครชาตรีจะดำเนินเรื่องเป็นเรื่องราว เนื้อเรื่องมักตัดตอนมาจากวรรณคดี หรือเรื่องจักรๆ วงศ์ๆ นอกจากนี้ยังมี บทละครชาตรีที่นำมาจากบทละครนอก เช่น สังข์ทอง แก้วหน้าม้า เป็นต้น ซึ่งเป็นตอนที่ได้รับความนิยมและแสดงแก้บนบ่อยที่สุด แต่ก็สุดแล้วแต่ผู้ว่าจ้างจะจ้างแสดงเรื่องอะไร ถ้าผู้ว่าจ้างไม่ระบุเรื่องส่วนใหญ่ก็จะแสดงสังข์ทอง และแก้วหน้าม้า นอกจากนี้ยังมีเรื่องที่แสดงแก้บนอีกหลายเรื่อง เช่น ยอพระกลื่น พระสุธนนางโมหิรา รถมเสน เป็นต้น ในการแสดงละครชาตรีแก้บนจะต้องมีรูปแบบขั้นตอนในการแก้บนโดยเริ่มจากภาคเช้า ตั้งกำลบูชาครู โหมโรงดนตรีก่อน 9 โมงเช้า และเมื่อถึงเวลา 9 โมง ลงโรงด้วยเพลงวา รำถวายมือด้วยเพลงแก้บนบูชาหลวงพ่อบ้างโสธร ซึ่งคำร้องเป็นการกล่าวถึงการแก้บนหลวงพ่อบ้างโสธรโดยเฉพาะ ต่อด้วยเพลงช้า เพลงเร็ว ออกเร็ว-ลา หรือรัว จากนั้นเริ่มการแสดงละครชาตรี และพักเที่ยงเพื่อลาเครื่องสังเวย เพื่อให้สิ้นบนชาดกัน ต่อจากนั้นภาคบ่ายแสดงละครชาตรีต่อจากภาคเช้า จนหมดเวลาประมาณบ่ายสามโมงครึ่ง จึงยุติการแสดง แต่ถ้าเจ้าภาพขอให้แสดงต่อก็จะแสดงต่อจนถึงประมาณสี่ถึงห้าโมงเย็น ผู้แสดงก็จะลาโรง ละครชาตรีแก้บนจึงเป็นวิถีชีวิตแบบไทยที่สะท้อนถึงความเชื่อของสังคมไทย เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น เป็นกิจกรรมที่ช่วยปลดปล่อยความผูกพันที่ติดค้างทางใจ เป็นสื่อกลางในเรื่องการช่วยเหลือ และการตอบแทนระหว่างผู้บนบานกับหลวงพ่อบ้างโสธร ซึ่งสะท้อนถึงความเชื่อ ในเรื่องบุญคุณ ความกตัญญู

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษากระบวนการทำรำถวายมือแก้บน บูชาหลวงพ่อบ้างโสธร จากคณะพรพิทักษ์ลูกโสธร เนื่องจากเป็นคณะแรกในจังหวัดฉะเชิงเทรา รูปแบบทำรำยังคงความเป็นดั้งเดิมที่ได้รับถ่ายทอดจากหม่อมหลวงถ้วนศรี และหม่อมพร้อม ซึ่งได้รับเกียรติบัตรรับรองจากหม่อมอาจารย์ทั้งสองท่าน โดยเน้นความสำคัญเกี่ยวกับการศึกษากระบวนการทำรำถวายมือแก้บนบูชาหลวงพ่อบ้างโสธร ซึ่งการทำรำถวายมือนี้เป็นขั้นตอนหนึ่งในการแก้บนหลวงพ่อบ้างโสธร รูปแบบในการทำรำนั้นเป็นรูปแบบมาจากหม่อมหลวงถ้วนศรีและหม่อมพร้อม ที่ได้มาถ่ายทอดทำรำให้ชาวจังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น เพื่อเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของบรรพชนท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาหลวงพ่อบ้างโสธร คติความเชื่อ ที่นำไปสู่การแก้บนหลวงพ่อบ้างโสธร

2. ศึกษากระบวนการทำรำถวายมือแก่บัน บูชาหลวงพ่พุทธรุช สโรธร จากคณะพรพิทักษุภุค สโรธร (คณะแรกของจังหวัดฉะเชิงเทรา) แนวคิดทฤษฎี

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีการดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการเก็บข้อมูลจากการค้นคว้า ศึกษาเอกสาร และเก็บข้อมูลภาคสนาม จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ร่วมกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วมเพื่อให้ได้ข้อมูลรายละเอียดที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจง

ขอบเขตการวิจัย

ศึกษาทำรำถวายมือแก่บัน บูชาหลวงพ่พุทธรุช สโรธร เนื้อร้อง และรูปแบบลำดับขั้นตอนในการแก้งันหลวงพ่พุทธรุช สโรธร ณ วัดโสธรวรารามวรวิหาร จังหวัดฉะเชิงเทรา จากคณะพรพิทักษุภุค สโรธร คณะแรกของจังหวัดฉะเชิงเทรา ทำรำยังคงความเป็นดั้งเดิมที่หม่อมหลวงถ้วนศรี และหม่อมพร้อมที่ได้มาถ่ายทอดทำรำให้ ซึ่งในปัจจุบันคณะพรพิทักษุภุค สโรธรยังคงรูปแบบดั้งเดิมนี้ไว้

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการดำเนินการวิจัย ผู้ศึกษาได้กำหนดขั้นตอนสำหรับการวิจัย ดังนี้

1. ศึกษาเอกสาร ตำรา หนังสือและงานวิจัยจากแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการแก้งันและการรำถวายมือ วัดโสธรวรารามวรวิหาร เพื่อรวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์เชิงพรรณนา

2. จากการสัมภาษณ์เชิงลึก แบบไม่มีโครงสร้างแต่มีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการแก้งันหลวงพ่พุทธรุช สโรธร เช่น ประวัติความเป็นมาของคณะพรพิทักษุภุค สโรธร รูปแบบองค์ประกอบในการแก้งันหลวงพ่พุทธรุช สโรธร และการรำถวายมือแก่บัน บูชาหลวงพ่พุทธรุช สโรธร โดยการสัมภาษณ์หัวหน้าคณะละครชาตรีแก้งัน ผู้แสดงละครชาตรีแก้งัน และผู้ที่เกี่ยวข้องที่อยู่ในวัดโสธรวรารามวรวิหาร จังหวัดฉะเชิงเทรา การเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์ ดังนี้

2.1 กลุ่มนักวิชาการ

2.2 หัวหน้าคณะ

2.3 นักแสดง

2.4 นักดนตรี

2.5 บุคคลที่มีความเกี่ยวข้องที่อยู่ในวัดโสธรวรารามวรวิหาร จังหวัดฉะเชิงเทรา

3. การสังเกตแบบมีส่วนร่วมในการฝึกปฏิบัติทำรำถวายมือ บูชาหลวงพ่พุทธรุช สโรธร และศึกษาบริบทในการแก้งัน บทร้อง เครื่องแต่งกาย เครื่องดนตรี รูปแบบลำดับขั้นตอนการแก้งันของวัดโสธรวรารามวรวิหาร ทั้งนี้ทางคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ จังหวัดฉะเชิงเทรา ได้จัดโครงการ

สร้างมาตรฐานศิลปวัฒนธรรม รำแก้งันหลวงพ่พุทธรุช สโรธร โดยเชิญคณะพรพิทักษุภุค สโรธร คณะแรกในจังหวัดฉะเชิงเทรามาเป็นวิทยากรให้ความรู้ในเรื่อง การรำแก้งันหลวงพ่พุทธรุช สโรธร ผู้วิจัยจึงได้มีโอกาสในการฝึกปฏิบัติทำรำถวายมือแก่บัน บูชาหลวงพ่พุทธรุช สโรธร สัมภาษณ์หัวหน้าคณะพรพิทักษุภุค สโรธร นักแสดง และนักดนตรี นอกจากนี้ยังได้มีโอกาสได้ลงมือฝึกปฏิบัติ เย็บเลื่อมปักลาย ผ้าหม่นนางที่ทางคณะได้จัดทำขึ้นเองเพื่อใช้ในการใส่รำแก้งันตั้งแต่สมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน พร้อมกับสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติม

4. นำข้อมูลที่ได้จากการสังเคราะห์เอกสาร ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และสังเกตแบบมีส่วนร่วม จากหัวหน้าคณะพรพิทักษุภุค สโรธรในการแสดงละครชาตรีแก้งัน นักแสดงละครชาตรีแก้งัน และผู้ที่เกี่ยวข้อง นำมาสรุปเกี่ยวกับกระบวนการทำรำถวายมือแก่บัน บูชาหลวงพ่พุทธรุช สโรธร และรูปแบบลำดับขั้นตอนของการแสดงละครชาตรีแก้งันที่วัดโสธรวรารามวรวิหาร จังหวัดฉะเชิงเทราและนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาหลัก และอาจารย์ที่ปรึกษาร่วมได้ตรวจสอบข้อมูล นำผลที่ได้จากอาจารย์ที่ปรึกษามาปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้มีความเหมาะสม และนำเสนอต่อท่านคณะกรรมการเพื่อตรวจสอบแก้ไขให้ถูกต้องตามข้อเสนอแนะและจัดทำรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

5. บันทึกรายงานการวิจัย ผู้วิจัยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพโดยนำข้อมูลที่รวบรวมได้ทั้งหมดมาวิเคราะห์ตีความ และสรุปผลการวิจัยด้วยการพรรณนา และข้อเสนอแนะในการวิจัย

ผลการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัย มุ่งเน้นในเรื่องความเชื่อ ความศรัทธา โดยการศึกษาองค์ประกอบในการแก้งันหลวงพ่พุทธรุช สโรธร ศึกษากระบวนการทำรำถวายมือแก่บัน บูชาหลวงพ่พุทธรุช สโรธร เนื้อร้อง รำถวายมือบูชาหลวงพ่พุทธรุช สโรธร วัดโสธร วรารามวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา

1. ประวัติความเป็นมาหลวงพ่พุทธรุช สโรธร คิดความเชื่อที่นำไปสู่การแก้งันหลวงพ่พุทธรุช สโรธร

เมื่อก้าวถึงถึงวัดโสธรวรารามวรวิหาร ทุกคนจะต้องนึกถึงความศักดิ์สิทธิ์ของ “หลวงพ่พุทธรุช สโรธร” พระพุทธรุชคู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดฉะเชิงเทรา ทั้งยังเป็นศูนย์รวมความศรัทธาจากประชาชนทั่วทุกสารทิศ เรามักจะได้ยินคำเล่าขานเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์และอิทธิปาฏิหาริย์ของหลวงพ่พุทธรุช สโรธร ซึ่งเป็นที่ประจักษ์แก่ผู้ที่มีความศรัทธา และทำให้มีประชาชนจำนวนมากต่างหลั่งไหลเข้ามากราบไหว้และขอขบารมีจากหลวงพ่ให้ปกป้องคุ้มครอง หรือรักษาโรคให้แคล้วคลาด ดังที่ประเสริฐ ศีลรัตน์. (2547). กล่าวว่ นานมาแล้วยังมีพระพี่น้อง 3 องค์ อยู่ทางเมืองเหนือ มีอิทธิปาฏิหาริย์แสดงฤทธิ์ได้ และได้แสดงอภินิหารล่องลอยตาม

แม่น้ำมาจากทิศเหนือ องค์ฟ้าใหญ่ได้แสดง อิทธิปาฏิหาริย์ไปลอยอยู่ในแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณสามเสน ประชาชนประมาณ สามแสนช่วยกันฉุดก็ไม่สำเร็จ แล้วล่องลอยไปผุดขึ้นที่ลำน้ำแม่กลอง จังหวัดสมุทรสงคราม ประชาชน ชาวประมงอาราธนาขึ้นประดิษฐานอยู่ที่วัดบ้านแหลม เรียกว่า “หลวงพ่อบ้านแหลม” ทุกวันนี้เป็นที่เคารพนับถือบูชากันว่า เป็นพระศักดิ์สิทธิ์ เท่าๆ กับหลวงพ่อบุญรอด ส่วนองค์สุดท้าย ล่องลอยไปผุดขึ้นที่วัดบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ และชาวบางพลีได้ัญเชิญประดิษฐานอยู่ที่วัดบางพลีนั่นชื่อว่า “หลวงพ่อบุญรอด” ก็ปรากฏว่ามีผู้คนเคารพนับถือเป็นอันมาก พระพุทธรูปหล่อ องค์กลางคือ “หลวงพ่อบุญรอด” เมื่อลอยตามน้ำมาจากหัวเวียงดังกล่าวแล้วก็มาผุดขึ้นที่หน้าวัดโสธร กล่าวว่าประชาชนจำนวนมากทำการฉุดลากขึ้นไม่สำเร็จ แต่ได้มีอาจารย์ผู้หนึ่งมีความรู้ทางไสยศาสตร์ทำพิธีตั้งศาลเพียงตาบวงสรวง แล้วเอาด้ายสายสิญจน์คล้อง กับพระหัตถ์หลวงพ่อบุญรอดอัญเชิญขึ้นมาบนฝั่ง นำไปประดิษฐานในวิหารสำเร็จตามความประสงค์แล้วก็จัดให้มีการสมโภชและให้นามหลวงพ่อบุญรอดว่า “พระพุทธรูปโสธร” หรือ “หลวงพ่อบุญรอดโสธร” พระพุทธรูปโสธร หรือที่ภาษาสามัญเรียกว่า หลวงพ่อบุญรอด

เมืองแปดริ้วหรือจังหวัดฉะเชิงเทรามีพระศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองคือ หลวงพ่อบุญรอดโสธรประดิษฐานอยู่ในโบสถ์วัดโสธรวรารามวรวิหาร ความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงพ่อบุญรอดโสธรเป็นที่เลื่องลือทั่วไปและมีสิ่งรับรู้ตรงกันว่าที่โบสถ์แห่งนี้มีการรำถวายองค์หลวงพ่อบุญรอดโสธร การรำถวายนี้มีมานานหลายทศวรรษ โดยจุดมุ่งหมายหลักในการรำก็คือ รำเพื่อแก้สึบนต่อองค์หลวงพ่อบุญรอดโสธรหรือเพื่อให้เกิดสิริมงคลต่อผู้ถวาย การรำถวายแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ ถวายเป็นละครเล่นจัดแสดงเป็นเรื่องเป็นราว (ละครชาตรี) และถวายเป็นละครรำ (รำแก้บน) โดยแสดงเป็นชุดระบำ หรือรำเบ็ดเตล็ดเป็นชุดสั้นๆ ที่เรียกว่าสำรับ ปัจจุบันด้วยวิกฤติแห่งภาวะเศรษฐกิจสังคม และการเมืองท้องถิ่น ทำให้ละครชาตรีแก้บนเมืองแปดริ้วเหลือเพียง คณะเดียวเท่านั้นที่รับแสดงเพื่อแก้สึบนอยู่ในโบสถ์ชั่วคราวของวัดโสธรวรารามวรวิหาร

ศิลปะการแสดงละครชาตรี มีพัฒนาการแรกเริ่มมาจากการรวมตัวของกลุ่มชาวบ้านที่ต้องการรำถวายองค์พระพุทธรูปองค์หนึ่งนั่นคือ “หลวงพ่อบุญรอดโสธร” เป็นการบูชาเมื่อครั้งที่ชาวบ้านร่วมกันนำ พระพุทธรูปองค์นี้ขึ้นมาจากแม่น้ำบางปะกง ซึ่งในระยะแรกนั้นเกิดการก่อตั้งเป็นคณะละครชาตรีขึ้นมา คือ คณะพรพิทักษ์ลูกโสธร คณะรวมไทยบันเทิง และคณะ ร.รัตนศิลป์ ซึ่ง “คณะพรพิทักษ์ลูกโสธร” นั้นเป็นคณะละครชาตรีแรกในจังหวัดฉะเชิงเทรา ที่มีฝีมือดีและเป็นที่ยอมรับ เป็นที่นิยมของคนในจังหวัดฉะเชิงเทรา ส่วนคณะอื่นๆ คือ คณะปรานิเพชรโสธร และคณะประจวบเจริญศิลป์ ก่อตั้งขึ้นมาภายหลัง ทั้งนี้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษากระบวนการรำถวายมือแก้บน บูชาหลวงพ่อบุญรอดโสธร จากคณะพรพิทักษ์ลูกโสธร คณะแรก

และเป็นต้นแบบของจังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งยังคงรักษารูปแบบดั้งเดิมไว้อยู่ เพื่อเป็นการอนุรักษ์และสืบทอดต่อไป

“คณะพรพิทักษ์ลูกโสธร” เริ่มจากการก่อตั้งของ นางจำลอง ดารา (ผู้ก่อตั้งคณะพรพิทักษ์ลูกโสธร) ซึ่งท่านได้รับการถ่ายทอดท่ารำ การแสดงละครชาตรีจากหม่อมหลวงต้นศรี วรารวม และหม่อมพร้อม ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา ซึ่งท่านทั้งสองได้มาฝึกสอนการละครและดนตรีอยู่ในวังจวนผู้ว่าราชการจังหวัดฉะเชิงเทรา เดิมทีผู้ที่ฝึกหัดละครได้ต้องเป็นคนที่อยู่ในจวนผู้ว่าราชการจังหวัดเท่านั้น นางจำลองได้มีโอกาสช่วยเหลืองานอยู่ในจวนผู้ว่าราชการจังหวัดฉะเชิงเทราแต่เดิม อยู่แล้ว จึงได้มีโอกาสที่ได้รับการฝึกฝนท่ารำ บทร้อง ดนตรีและการแสดงละครชาตรีจากหม่อมครูทั้งสองท่าน หม่อมหลวงต้นศรีและหม่อมพร้อม ได้มาฝึกสอนการละครที่จังหวัดฉะเชิงเทรา ในยุคสมัยปลายรัชกาลที่ 5 ให้กับบุคคลที่สนใจ และมีความตั้งใจที่จะรำละครในวังจวนผู้ว่าฯ เพราะต้องอาศัยความตั้งใจ ความอดทน ความพยายามเรียนรู้ ในการฝึกหัดการรำ การร้อง การแสดงละครชาตรี เพราะท้ายสุดของการเรียนจะมีการสอบวัดความรู้ทางนาฏศิลป์และดนตรี จากที่ได้เรียนกับหม่อมอาจารย์ทั้งสองไปแล้ว โดยจะมีการทดสอบปฏิบัติและทดสอบปากเปล่า ซึ่งนางจำลองได้ผ่านบททดสอบนี้และได้รับเกียรติบัตรเป็นเครื่องยืนยันที่แสดงว่ามีความรู้ความสามารถทางด้านดนตรี นาฏศิลป์เพียงพอที่จะแสดงได้แล้ว และสามารถรับแสดง จัดตั้งคณะละครได้ หลังจากที่นางจำลองผ่านการทดสอบแล้วก็ได้นำสิ่งที่ได้เรียนรู้จากหม่อมอาจารย์ทั้งสองไปถ่ายทอดท่ารำการแสดงละครชาตรี ถ่ายทอดฝึกสอน กระบวนการรำ รูปแบบการแสดงละครชาตรี บทร้อง ดนตรีให้แก่บุตรหลานของท่านและได้รวบรวมจัดตั้งคณะและตั้งชื่อคณะว่า พรพิทักษ์ลูกโสธร ได้ฝึกซ้อมจนสมาชิกในคณะมีความชำนาญในด้านการรำและการแสดงละครชาตรี มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับของคนในสมัยนั้น ซึ่งคณะพรพิทักษ์ลูกโสธรจะแสดงอยู่โรง 1 ในการแก้บนหลวงพ่อบุญรอดโสธร ถ้าใครมากราบไหว้หลวงพ่อบุญรอดโสธรแล้วต้องการหาละครแก้บน ก็จะมีหม่อมคณะพรพิทักษ์ลูกโสธร แก้บนเป็นอันดับต้นๆ ในยุคสมัยนั้น เพราะได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก ในปี พ.ศ. 2525 นางจำลอง ดารา ได้เสียชีวิตลงด้วยความชราภาพ แต่การแสดงละครชาตรีแก้บนก็ยังต้องดำเนินต่อไป โดยมี นางลัดดา ดารา บุตรสาวของนางจำลอง ดารา เป็นผู้สืบทอดคณะพรพิทักษ์ลูกโสธรต่อมา การแสดงละครชาตรีแก้บนยังคงมีผู้คนมาว่าจ้างอยู่เสมอ และหลังจากนั้นนางลัดดา ดารา ก็ได้สมรสกับนายดาบสนิท เรืองฤทธิ์ และได้มีบุตรชื่อ นางเครือวัลย์ เรืองฤทธิ์ (หัวหน้าคณะพรพิทักษ์ลูกโสธรในปัจจุบัน) และนางเกตุพนณี เรืองฤทธิ์ (บุตรคนที่ 4) และได้ถ่ายทอดท่ารำการแสดงละครชาตรี กลวิธีการแสดงละครสืบต่อกันมาเรื่อยๆ ให้ลูกหลานจากรุ่นสู่รุ่น จนกระทั่งนางลัดดา ดารา ได้เสียชีวิตลงในปี พ.ศ. 2535 นางเครือวัลย์ เรืองฤทธิ์

จึงได้รับการสืบทอดเป็นเจ้าของคณะ พรพิทักษ์ลูกโสธรในลำดับต่อมา ทั้งนี้นางเครือวัลย์ เรื่องฤทธิ์ ยังทันทีที่ได้รับการถ่ายทอดทำรำ การแสดงละครชาตรี ละครรำต่างๆ จากยายและแม่ ในสมัยที่ตนเป็นเด็กและสืบทอดเป็นเจ้าของคณะพรพิทักษ์ลูกโสธรจนถึงทุกวันนี้

นางเครือวัลย์ เรื่องฤทธิ์ เจ้าของคณะพรพิทักษ์ ลูกโสธร ในปัจจุบัน อายุ 65 ปี ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 489 ถนน เทพคุณากร ซอย 1 อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา สมรสกับนายบุญธรรม บริบูรณ์วงกุล ลูกเจ้าของคณะเป็พาทย์ในวัดโสธร และได้เปลี่ยนชื่อเป็น นางเครือวัลย์ บริบูรณ์วงกุล มีญาติพี่น้องทางสายเลือดทั้งหมด 8 คน คือ

1. นางเครือวัลย์ เรื่องฤทธิ์
2. นางลาววัลย์ เรื่องฤทธิ์
3. นายเกรียงไกร เรื่องฤทธิ์
4. นางเกตุพัฒน์ เรื่องฤทธิ์
5. นายฉัตรชัย เรื่องฤทธิ์
6. นายชัยพร เรื่องฤทธิ์
7. นายอารักษ์ เรื่องฤทธิ์
8. นายปัญญา เรื่องฤทธิ์

ซึ่งในเครือญาติได้มีผู้ที่เป็นละครชาตรีด้วยที่ได้รับการถ่ายทอดจากมารดาและคุณยายด้วยกัน คือน้องคนที่ 4 นางเกตุพัฒน์ เรื่องฤทธิ์ ได้สมรสกับ นายปฐมธรรม ดอกไม้ มีบุตรสาวชื่อนางสาวพรวานภัส เรื่องฤทธิ์ ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้นางเครือวัลย์ บริบูรณ์วงกุล ยังสามารถจดจำประวัติความเป็นมา ทำรำ และบทร้องต่างๆ ได้ดี และสามารถถ่ายทอดต่อให้ลูกหลานได้ช่วยกันอนุรักษ์สืบทอดไว้ได้ แต่อาจจะลูกนั่งไม่ได้นานเนื่องจากมีปัญหาสุขภาพที่เข้าและกระดูก เพราะมีอายุมากแล้ว แต่ยังคงสามารถบอกทำรำที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษได้และมีการจดจำที่ดี ทั้งนี้ในการศึกษา กระบวนทำรำถวายมือแก้บน บูชาหลวงพ่พุทโธโสธร ผู้วิจัยได้ศึกษา กระบวนทำรำในบางส่วนจากนางสาวพรวานภัส เรื่องฤทธิ์ ผู้ได้รับการสืบทอดทำรำถวายมือบูชาหลวงพ่พุทโธโสธร และเป็นหลานสาวของ นางเครือวัลย์ บริบูรณ์วงกุล โดยมีนางเครือวัลย์ บริบูรณ์วงกุล นั่งให้คำแนะนำและบอก ทำรำ และร้องเพลงอยู่ด้านข้าง เนื่องจากปัญหาด้านสุขภาพ ทำให้นั่งคุกเข่าไม่ได้นาน แต่จะลุกขึ้นมาปฏิบัติทำรำให้ดูเป็นแบบอย่างในทำรำที่สามารถยืนรำได้

2. ศึกษากระบวนทำรำถวายมือแก้บน บูชาหลวงพ่พุทโธโสธร

ในการแก้บนหลวงพ่พุทโธโสธร จากคณะพรพิทักษ์ลูกโสธร พบว่ามีรูปแบบขั้นตอนในการแก้บนหลวงพ่พุทโธโสธร คือ มีขั้นตอน พิธีกรรม และการแสดงเริ่มจาก ภาคเข้ามีพิธีกรรมและการแสดง

ภาพที่ 1 นางเครือวัลย์ บริบูรณ์วงกุล “ป้าเปี้ยว” (เจ้าของคณะพรพิทักษ์ ลูกโสธรในปัจจุบัน วัย 65 ปี)

ที่มา : ปกัสนร เจริญพิสัยสุข

ละคร โดยเริ่มจากตั้งกานลบูชาครู การบรรเลงโหมโรง เป็กรองด้วยการรำถวายมือบูชาหลวงพ่พุทโธโสธร ซึ่งเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุด และขาดไม่ได้ จากนั้นเริ่มการแสดงละครชาตรี และพิธีลาเครื่องสังเวยก่อนเวลา 12.00 น. จากนั้นภาคบาย เป็นการแสดงละครต่อจากภาคเข้า และพิธีลาโรง ที่จบลงด้วยการที่หัวหน้าคณะกล่าวขอบคุณและอวยพรเจ้าภาพ ทั้งนี้ผู้วิจัยตั้งใจที่จะศึกษาในส่วนทำรำถวายมือแก้บน บูชาหลวงพ่พุทโธโสธรจากคณะพรพิทักษ์ลูกโสธร ซึ่งการรำถวายมือนั้นอยู่ในขั้นตอนหนึ่งของการแก้บนหลวงพ่พุทโธโสธรที่สำคัญและขาดไม่ได้โดยเนื้อร้อง ทำนอง และทำรำได้รับการถ่ายทอดจากหม่อมหลวงถ้วนศรี และหม่อมพร้อมที่ได้ถ่ายทอดไว้ให้คนในจังหวัดฉะเชิงเทราโดยเฉพาะ เพราะเนื้อร้องและทำรำถวายมือแก้บน เป็นการกล่าวถึงการแก้บนแด่หลวงพ่พุทโธโสธรโดยเฉพาะไม่เหมือนที่ใดๆ จึงเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ทั้งนี้คณะพรพิทักษ์ลูกโสธร คณะแรกของจังหวัดฉะเชิงเทรา ยังคงรูปแบบขั้นตอนและทำรำที่ได้รับการถ่ายทอดจากหม่อมอาจารย์ทั้งสองไว้อยู่ ผู้วิจัยจึงได้ตั้งใจที่จะศึกษา ทำรำถวายมือแก้บน บูชาหลวงพ่พุทโธโสธร เพื่อเป็นการอนุรักษ์สืบทอดและบันทึกเป็นเอกสารทางวิชาการในการรำถวายมือแก้บนแบบดั้งเดิมที่หม่อมหลวงถ้วนศรี และหม่อมพร้อม ได้มาถ่ายทอดทำรำไว้ให้ และเพื่อใช้สืบค้นเรื่องราวเกี่ยวกับการแก้บนหลวงพ่พุทโธโสธร โดยเฉพาะเรื่องการทำรำถวายมือแก้บน บูชาหลวงพ่พุทโธโสธร ทั้งนี้จะได้ทำการศึกษาคำทำรำถวายมือแก้บน บูชาหลวงพ่พุทโธโสธร ดังต่อไปนี้

2.1 บทร้องและทำนองเพลง รำถวายมือแก้บนบูชาหลวงพ่พุทโธโสธร

ในส่วนของเนื้อร้องและทำนอง เป็นการกล่าวถึง การรำแก้บนบูชาหลวงพ่พุทโธโสธรโดยเฉพาะ เพื่อถวายและให้สินบนที่ได้บนหลวงพ่พุทโธโสธรไว้ ให้ขาดสินบนต่อกัน ซึ่งเป็นบทรำถวายมือที่หม่อมหลวงถ้วนศรี วรวรรณ และหม่อมพร้อม ปาลกะวงศ์ ณ ออยุธยา ได้ประพันธ์และถ่ายทอดทำรำไว้ให้ ซึ่งมีคำร้อง และทำนองดังต่อไปนี้

“รำถวายมือ บูชาหลวงพ่พุทธโสธร”

คำร้อง : หม่อมพร้อม ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา
หม่อมหลวงต่วนศรี วรวรรณ

- ทำนองเพลง สร้อยสน -

ที่เขาได้บนบานพระผ่านเกล้า

พวกข้าเหล่าถ้วนหน้ามารำถวาย

แต่หลวงพ่โสธรประเสริฐเลิศกระไร

ท่านช่วยให้สำเร็จทุกข์สุขสบาย

เชิญเสด็จชมเหล่าพวกสาวสันต์

ต่างชุกรอภิวินท์หันขยาย

ต่างคนรำเรียงเข้าเคียงกาย

สินบนถวายวันนี้เป็นศรีเอ๋ย

เมื่อเขาบนหลวงพ่ไว้เมื่อวันนั้น

ให้ขาดกันวันนี้หลวงพ่อนา

ให้สินบนเขาขาดกันตามบัญชา

แต่วันนี้ท่านที่ทางจงสำราญ

- เพลงช้า เพลงเร็ว -

- ปี่พาทย์ทำเพลงเร็ว-ลา -

2.2 ทำรำถวายมือแก้บน บูชาหลวงพ่พุทธโสธร

1.

เนื้อร้อง : ร้องเพลงสร้อยสน

2.

เนื้อร้อง : ที่เขาได้

3.

เนื้อร้อง : บนบานเอื้อน...

4.

เนื้อร้อง : พระผ่านเกล้า

5.

เนื้อร้อง : พวกข้าเหล่า

6.

เนื้อร้อง : ถ้วนหน้าเอื้อน....

7.

เนื้อร้อง : มารำถวาย....ดนตรีทำนองเพลง...

11.

เนื้อร้อง : เลิศกระไร

8.

เนื้อร้อง : ดนตรีรับ....

12.

9.

เนื้อร้อง : เอือน...

10.

เนื้อร้อง : แด่หลวงพ่อ โสทรประเสริฐ เอือน...

เนื้อร้อง : ท่านช่วยให้สำเร็จทุกซ์เอือน....

13.

เนื้อร้อง : สุขสบาย....ดนตรีทำนองเพลง...

17.

เนื้อร้อง : ชมเหล่าเอื้อน....

14.

เนื้อร้อง : ดนตรีรับ....

18.

เนื้อร้อง : พวกสาวสันต์

15.

เนื้อร้อง : เอื้อน...

19.

เนื้อร้อง : ต่างชุกรเอื้อน...

16.

เนื้อร้อง : เขิญเสด็จ

20.

เนื้อร้อง : อภิวันท์เอื้อน....

21.

เนื้อร้อง : หันขยายดนตรีทำนองเพลง...

22.

เนื้อร้อง : ดนตรีรับ....

23.

เนื้อร้อง : เอือน...

24.

เนื้อร้อง : ต่างคน

25.

เนื้อร้อง : รำเรียงเอือน....

26.

เนื้อร้อง : เข้าเคียงกาย

27.

เนื้อร้อง : สิ้นบนถวาย

28.

เนื้อร้อง : วันนี้เอียน...

32.

เนื้อร้อง : เมื่อเขาบน หลวงพ่อไว้เอียน....

29.

เนื้อร้อง : เป็นศรีเอยดนตรีทำนองเพลง...

33.

เนื้อร้อง : เมื่อวันนั้น

30.

เนื้อร้อง : ดนตรีรับ....

34.

เนื้อร้อง : ให้ขาดกันเอียน...

31.

เนื้อร้อง : เอียน...

35.

เนื้อร้อง : วันนี้เอื้อน...

36.

เนื้อร้อง : หลวงพ่อนาดนตรีทำนองเพลง...

37.

เนื้อร้อง : ดนตรีรับ....

38.

เนื้อร้อง : เอื้อน...

39.

เนื้อร้อง : ให้สินบน

40.

เนื้อร้อง : เขาขาดกันเอื้อน...

41.

เนื้อร้อง : ตามบัญชา

42.

เนื้อร้อง : แต่วันนี้

43.

เนื้อร้อง : ท่านที่หาเอื้อน...

44.

เนื้อร้อง : จงสำราญ ดนตรีทำนองเพลง...

จบเพลงรำถวายมือแก่บัน บูชาหลวงพ่พุทโธโสธร ซึ่งมี กระทบท่ารำทั้งหมด 44 ท่ารำ มีการใช้นาฏยศัพท์ในส่วนมือ ส่วนศีรษะ และลำตัวเป็นส่วนใหญ่ เป็นการรำตีบทตามคำร้องในการรำถวายมือแก่บัน บูชาหลวงพ่พุทโธโสธรจะแต่งกายยืนเครื่องพระ-นาง เครื่องดนตรีที่ใช้เป็นวงปี่พาทย์สามัญ ทั้งนี้ ในการรำถวายมือ บูชาหลวงพ่พุทโธโสธรจึงเป็นรูปแบบหนึ่งของสัญลักษณ์ที่ใช้เป็นสื่อกลางระหว่างปัจเจกบุคคล ผู้ที่มีความศรัทธาในหลวงพ่พุทโธโสธร ซึ่งถือเป็นตัวแทนของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อำนาจพรให้สัมฤทธิ์ผลดังปรารถนา

อภิปรายผล

จากการศึกษาพบว่า วัดโสธรวรารามวรวิหาร จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นวัดที่ประดิษฐานของหลวงพ่พุทโธโสธร อันเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ จึงมีประชาชนให้ความเคารพบูชาเป็นอย่างมาก รวมถึงการขนานศาลกล่าวขอพรกราบไหว้เป็นประจำด้วยดอกไม้ ธูปเทียน เครื่องสังเวทต่างๆ และละครชาตรีแก่บันหรือละครรำด้วยความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงพ่พุทโธโสธรจึงทำให้ผู้คนเลื่อมใสศรัทธาในอภินิหารของหลวงพ่พุทโธโสธร มักจะมารกราบไหว้หลวงพ่พุทโธโสธรและขนานขอสิ่งที่ตนปรารถนา เมื่อสมปรารถนาแล้ว ก็มาแก่บันด้วยการปิดทอง หาละครมารำ แก่บันรำถวาย และถวายสิ่งของ เช่น ผลไม้ ไข่ต้ม เป็นต้น ซึ่งสอดคล้อง มรกต ไพศรีศรี. (2556). ศึกษาเรื่อง การแก่บันหลวงพ่วัดไร่ขิง พบว่า การขอพรขนานสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อของพุทธศาสนิกชน สิ่งใดที่มนุษย์ ไม่ประสบความสำเร็จ ก็จะนิยมขอพรอธิษฐานให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ดลบันดาลพรให้เกิดกับตน การขนานศาลกล่าว คือ การอ้อนวอนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ช่วยโดยให้คำมั่นและจะถวายสิ่งของต่างๆ เป็นการตอบแทนหรือทำตามที่ให้สัญญาไว้ถ้าหากสำเร็จผลจริงโดยส่วนใหญ่มักจะฟังสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง ซึ่งเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับคนไทยมาตั้งแต่สมัยอดีตกาล ในการวิจัยครั้งนี้ได้ศึกษากระบวนการรำถวายมือแก่บัน บูชาหลวงพ่พุทโธโสธร จากคณะพรพิทักษ์ลูกโสธร เนื่องจากเป็นคณะแรกในจังหวัดฉะเชิงเทรา รูปแบบท่ารำยังคงความเป็นดั้งเดิมที่ได้รับถ่ายทอดจากหม่อมหลวงต่วนศรี วรวรรณ และหม่อมพร้อม ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา ครูละครจากในวังที่มีฝีมือ และมีความรู้จริงทางด้านนาฏศิลป์และดนตรี ในยุคสมัยปลายรัชกาลที่ 5 ในส่วนของการแก่บันหลวงพ่พุทโธโสธร จากคณะพรพิทักษ์ลูกโสธร พบว่ามีกระบวนการรำถวายมือแก่บัน บูชาหลวงพ่พุทโธโสธรทั้งหมด 44 ท่ารำ ในการรำถวายมือแก่บัน บูชาหลวงพ่พุทโธโสธร ผู้แสดงจะแต่งกายยืนเครื่องพระ-นาง เครื่องดนตรีที่ใช้เป็นวงปี่พาทย์สามัญ จะเป็นวงปี่พาทย์เครื่องห้า หรือวงปี่พาทย์เครื่องคู่ หรือวงปี่พาทย์เครื่องใหญ่ก็ได้ รูปแบบขั้นตอนในการแก่บันหลวงพ่พุทโธโสธร คือ มีขั้นตอน พิธีกรรม และการแสดง เริ่มจากภาคเช้า มีพิธีกรรมและการแสดงละคร โดยเริ่มจากตั้งกานัล บูชาครู การบรรเลงโหมโรง เบิกโรงด้วยการรำถวายมือบูชาหลวงพ่พุทโธโสธร ซึ่งเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุดและขาดไม่ได้ จากนั้นเริ่มการแสดงละครชาตรี และพิธีลาเครื่องสังเวทก่อนเวลา 12.00 น. จากนั้น ภาคบ่าย เป็นการแสดงละครต่อจากภาคเช้า และพิธีลาโรงที่จบลงด้วยการที่หัวหน้าคณะกล่าวขอบคุณและอวยพรเจ้าภาพ การรำถวายมือจึงเปรียบเสมือนเป็นสื่อกลางให้ผู้ที่ได้มาขนานไหว้ต่อหลวงพ่พุทโธโสธรได้แก่บันและให้สินบนขาด เนื่องจากได้สุขสมหวังตามที่ปรารถนาแล้ว รูปแบบของท่ารำและบทร้อง เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น โดยเฉพาะในส่วนของคำร้อง ท่ารำ

เป็นการกล่าวถึงการแก้บนหลวงพ่อบุญรอดโดยเฉพาะ ไม่เหมือนที่ใดๆ เพื่อเป็นการสืบทอดและอนุรักษ์ ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษไทยได้จรรโลงไว้ในสังคมไทยแบบยั่งยืน ไม่ให้สูญหายไป เป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของบรรพชนท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไป ข้อเสนอแนะ

ควรมีการศึกษาละครชาตรีแก้บนของคณะอื่นๆ ในจังหวัดฉะเชิงเทราที่ยังคงเหลืออยู่ เพื่อเป็นการเปรียบเทียบในเรื่องของการแสดง วิธีการแสดง การบริหารจัดการ เป็นต้น ได้มีการเก็บข้อมูลจากคณะละครชาตรีแก้บนคณะอื่นๆ ในจังหวัดฉะเชิงเทรา เพื่อเป็นแนวทางในการสืบสานวัฒนธรรมต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- ประเสริฐ ศิลรัตน์. (2547). **แนะนำจังหวัดฉะเชิงเทรา**. ฉะเชิงเทรา : สำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์.
- พ.สุวรรณ (นามแฝง). (2548). **ประวัติและคาถาพระพุทธรูป (หลวงพ่อบุญรอด)**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แสงดาว.
- มรกต ไพรศรี. (2556). **การรำแก้บนหลวงพ่อบุญรอดไร่ชิง จังหวัดนครปฐม**. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมและการพัฒนาบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สุรพล วิรุฬห์รักษ์. (2553). **นาฏศิลป์รัชกาลที่ 5**. กรุงเทพมหานคร : สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์

บุคลากรกรม

- เกตุพัฒน์ เรื่องฤทธิ์. (สัมภาษณ์วันที่ 22 พฤษภาคม 2560). **นักแสดงคณะพรพิทักษ์ลูกโสธร (น้องสาวของนางเครือวัลย์ บริบูรณ์นางกุล หัวหน้าคณะพรพิทักษ์ลูกโสธร)**. สัมภาษณ์ ครั้งที่ 1.
- เกตุพัฒน์ เรื่องฤทธิ์. (สัมภาษณ์วันที่ 7 ตุลาคม 2561). **นักแสดงคณะพรพิทักษ์ลูกโสธร (น้องสาวของนางเครือวัลย์ บริบูรณ์นางกุล หัวหน้าคณะพรพิทักษ์ลูกโสธร)**. สัมภาษณ์ ครั้งที่ 2.
- เครือวัลย์ บริบูรณ์นางกุล. (สัมภาษณ์วันที่ 15 เมษายน 2559). **หัวหน้าคณะพรพิทักษ์ลูกโสธร**. สัมภาษณ์ ครั้งที่ 1.
- เครือวัลย์ บริบูรณ์นางกุล. (สัมภาษณ์วันที่ 15 ตุลาคม 2559). **หัวหน้าคณะพรพิทักษ์ลูกโสธร**. สัมภาษณ์ ครั้งที่ 2.
- เครือวัลย์ บริบูรณ์นางกุล. (สัมภาษณ์วันที่ 28 ตุลาคม 2560). **หัวหน้าคณะพรพิทักษ์ลูกโสธร**. สัมภาษณ์ ครั้งที่ 3.
- เครือวัลย์ บริบูรณ์นางกุล. (สัมภาษณ์วันที่ 7 ตุลาคม 2561). **หัวหน้าคณะพรพิทักษ์ลูกโสธร**. สัมภาษณ์ ครั้งที่ 4.

พรานภัส เรื่องฤทธิ์. (สัมภาษณ์วันที่ 15 เมษายน 2559). **นักแสดงคณะพรพิทักษ์ลูกโสธรในปัจจุบันที่ได้รับการสืบทอดมาจากนางเครือวัลย์ บริบูรณ์นางกุล หัวหน้าคณะพรพิทักษ์ลูกโสธร และคุณแม่ (นางเกตุพัฒน์ เรื่องฤทธิ์) นักแสดงในคณะพรพิทักษ์ ลูกโสธร**. สัมภาษณ์ ครั้งที่ 1

พรานภัส เรื่องฤทธิ์. (สัมภาษณ์วันที่ 28 ตุลาคม 2560). **นักแสดงคณะพรพิทักษ์ลูกโสธรในปัจจุบันที่ได้รับการสืบทอดมาจากนางเครือวัลย์ บริบูรณ์นางกุล หัวหน้าคณะพรพิทักษ์ลูกโสธร และคุณแม่ (นางเกตุพัฒน์ เรื่องฤทธิ์) นักแสดงในคณะพรพิทักษ์ ลูกโสธร**. สัมภาษณ์ ครั้งที่ 2

พรานภัส เรื่องฤทธิ์. (สัมภาษณ์วันที่ 7 ตุลาคม 2561). **นักแสดงคณะพรพิทักษ์ลูกโสธรในปัจจุบันที่ได้รับการสืบทอดมาจากนางเครือวัลย์ บริบูรณ์นางกุล หัวหน้าคณะพรพิทักษ์ลูกโสธร และคุณแม่ (นางเกตุพัฒน์ เรื่องฤทธิ์) นักแสดงในคณะพรพิทักษ์ ลูกโสธร**. สัมภาษณ์ ครั้งที่ 3

วิระสิทธิ์ สุขสมชิต. (สัมภาษณ์วันที่ 10 พฤษภาคม 2561). **อาจารย์ประจำสาขาวิชานาฏดุริยางคศิลป์ไทย คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ จังหวัดฉะเชิงเทรา**. สัมภาษณ์ ครั้งที่ 1